

А.Б. Рахишева,\* PhD<sup>1</sup>

М.С. Искакова, PhD,<sup>2</sup>

Б.Ө. Асипов, э.ғ.к.,<sup>3</sup>

Г.А. Саймағамбетова, э.ғ.к., доцент <sup>4</sup>

Академик Қ. Сәтбаев атындағы Екібастұз

инженерлік-техникалық институты,

Екібастұз қ., Қазақстан<sup>1</sup>

«Семей қаласының Шәкәрім атындағы университеті» КеАҚ,

Семей қ., Қазақстан<sup>2</sup>

С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті;

Астана қ., Қазақстан<sup>3</sup>

Yessenov University, Ақтау қ., Қазақстан <sup>4</sup>

\* – негізгі автор (хат-хабарларға арналған автор)

e-mail:aira47@mail.ru

### ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ ӨНДІРІСІН ДАМУ ТУРАЛЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Мақала Қазақстанның аграрлық секторының қазіргі жағдайы мен даму болашағын талдауға арналған зерттеу болып табылады. Заманауи нарықтық контекст жағдайында авторлар нарықта тиімді бәсекелестікке кедергі келтіруі мүмкін технологиялық жабдық пен өнім сапасымен байланысты проблемаларға назар аударады.

Сондай-ақ мақалада нарықтық сұранысты ескере отырып, менеджмент жүйесін дамытудың және реформалардың ауыл шаруашылығы өндірісінің әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне әсерін бағалаудың маңыздылығы атап өтілген. Авторлар еліміздің аграрлық секторын дамыту үшін стратегиялық маңызы бар ауыл шаруашылығы өндірісін басқару тиімділігін арттырудың ұтымды жолдарын ұсынады.

Мақалада Қазақстан Республикасындағы ауыл шаруашылығы өндірісінің дамуы талданып, бағаланады. Кіріспеді бүгінгі нарық жағдайындағы аграрлық сектордың маңыздылығы көрсетіліп, тауар өндірушілердің өнімдерінің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігі бойынша кездесетін қиындықтары айқындалады. Мақалада аграрлық секторды басқарудың тиімділігін арттыру, оның ішінде нарықты басқару жүйесін дамыту, реформалардың өндірістің әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне әсерін талдау, аграрлық сектордағы құрылымдық өзгерістер, сондай-ақ мемлекеттік аграрлық саясаттың рөлі және ауыл шаруашылығы кәсіпорындарында тиімді басқару.

Мақаланың мақсаты – Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін дамытуды мемлекеттік қолдаудың тиімділігін арттырудағы теңгерімсіздікті анықтау.

Зерттеуді жүргізу кезінде статистикалық талдау, салыстырмалы талдау және жалпылау әдістері қолданылды.

Нәтижелері – агроөнеркәсіптік кешен дамуының ағымдағы жағдайына талдау және бағалау жүргізілді.

Қорытынды: мемлекеттік қолдаудың қолданыстағы нысандары салаға қатысушылар арасындағы теңгерімсіздік пен экономикалық теңсіздікті жеткілікті түрде жоймайды және оның барлық қатысушылар үшін бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырмайды.

**Кілт сөздер:** аграрлық өндіріс, менеджмент, тиімділік, технологиялық жабдықтар, бәсекеге қабілеттілік, реформалар, ауыл шаруашылығы.

**Ключевые слова:** аграрное производство, менеджмент, эффективность, технологическое оснащение, конкурентоспособность, реформы, сельское хозяйство.

**Key words:** agrarian production, management, efficiency, technological equipment, competitiveness, reforms, agriculture.

JEL: N50, O13, P42

**Кіріспе.** Қазақстан Республикасында ауыл шаруашылығы өнімдерінің көлемі мен сапасы мен тиімділік көрсеткіштері нарықтың заманауи талаптарына сәйкес келе бастағанымен, көптеген өндірушілерде әлі де қажетті технологиялық инфрақұрылым мен заманауи қайта өңдеу жабдықтары жетіспейді. Демек, олардың өңделген ауылшаруашылық өнімдерінің сапасы мен бәсекеге қабілеттілігі нарықтық стандарттарға сәйкес келмейді. Бұл проблемалар ауылшаруашылық өндірісін басқарудың тиімді және ұтымды тәсілдерін зерттеудің шұғыл қажеттілігін көрсетеді.

Ауыл шаруашылығы өндірісін басқарудың тиімділігін арттыру Қазақстанның аграрлық секторы үшін өте маңызды. Бұл мәселені шешу үшін біз өндірістік тәжірибені жетілдіріп қана қоймай, сонымен қатар әлемдік нарықтағы позициямызды қамтамасыз ететін ұтымды стратегияларды анықтауымыз керек. Қазіргі заманға сай технологияларды инвестициялау, өндірушілердің біліктілігін арттыру және технологиялық бәсекеге қабілеттілікті жоғарылату мақсатында тиімді қолдау жүйелерін құру маңызды болып табылады.

Нарықтың сұраныс пен әлеуметтік-экономикалық жүйенің даму деңгейінің, сонымен қатар агроөнеркәсіптік өндірістің әлеуметтік-экономикалық тиімділігіне әсерін бағалауды ескере отырып, жүйелік және құрылымдық өзгерістері негізінде пайда болатын агроөнеркәсіптік кешендегі дағдарыстық құбылыстар орын алады.

Ауыл шаруашылығының әлеуетін қалпына келтіруде және оны әлемдік экономиканың заманауи деңгейіне жеткізуде екі маңызды құрамдас бөлік бар: мемлекеттік аграрлық саясат және ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын тиімді басқару жүйесін одан әрі дамытуға негізделуі керек.

Елдің экономикалық дамуының негізгі бағыты ретінде танылған агроөнеркәсіптік кешен қоңыржай климатқа қолайлы дақылдардың барлық дерлік түрлерін өндіруге қабілетті және мал шаруашылығы өндірісінің өсуіне мүмкіндік беретін айтарлықтай әлеует пен ресурстарға ие.

**Әдебиеттік шолу.** Экономикадағы саяси және әлеуметтік-экономикалық өзгерістер елдің агроөнеркәсіптік кешенінің дамуына айтарлықтай әсер етіп, ауылшаруашылық өнімдерін тұтыну деңгейіне де, құрылымына да әсер етті. Бұл сұраныс пен бағаға байланысты әр түрлі қанықтылықпен сипатталатын тұтыну нарығының пайда болуына әкелді. Демек, тұтыну тауарларына жұмсалатын шығындардың үлесі артып, үй шаруашылығының бюджеттеріне ауыртпалық түсірді. Бұл жағдай агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдаудың қажеттілігін көрсетеді[3-4].

Н.О.Михаленок, С. Ю.Муслимов, Е. М.Нурутдинов, А. Г.Григорук, және К.А.Зельднер сияқты әртүрлі ғалымдар аграрлық секторды мемлекеттік қолдаудың қиындықтарын зерттеді. Олардың зерттеулері аграрлық саладағы өндірушілерге қолдауды арттыруға бағытталған. Олар мемлекетті ауылшаруашылық қызметіне белсенді түрде тартатын экономикалық механизм құрудың тұжырымдамаларын, әдістерін, іргелі негіздерін талқылайды[5].

Осы жұмыс көлеміне қарамастан, ауылшаруашылық тауар өндірушілерін, әсіресе мал шаруашылығын мемлекеттік реттеу мен қолдаудың теориялық және әдістемелік аспектілерінде олқылықтар сақталуда. Мұндай қолдаудың қажеттілігі Дүниежүзілік Сауда Ұйымының (ДСҰ) заманауи талаптарына байланысты. Қазіргі экономикалық шындықты, әсіресе аграрлық сектордағы өзгерістерді ескере отырып, бұл мәселені мұқият зерделеу қажет [6-7].

**Материалдар мен әдістер.** Бұл зерттеудің әдіснамалық негізі экономикалық тиімділікті және аграрлық сектордың мемлекеттік экономикалық дамуға әсерін бағалауға бағытталған негізгі жұмыстарға, сондай-ақ отандық және халықаралық зерттеушілердің жетекші экономикалық журналдардағы ғылыми мақалаларына негізделген тақырып. Сонымен қатар, зерттеу агроөнеркәсіптік кешенді қаржыландыру мен несиелеуге қатысты әдебиеттердің нәтижелерін қамтиды[8].

**Нәтижелер және талқылау.** 2023 жылдың басындағы жағдай бойынша Қазақстанның ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы және балық шаруашылығы салаларында айтарлықтай өзгерістер болған жоқ, Ауыл шаруашылығын ЖІӨ-ге қосқан экономикалық үлесі салыстырмалы түрде төмен болып қалды. Аймақтың табиғи сипаттамалары ауыл шаруашылығын қауіпті егіншілік аймағына жатқызады, бұл дақылдардың өнімділігі мен климаттық жағдайларға қатты әсер ететін біркелкі емес өндіріс динамикасына әкеледі.

ЖІӨ-нің нақты көлем индексі 2023 жылдың нәтижелерін өткен жылмен салыстырғанда 3,2% - ға өскенін көрсетті. Алайда, өнеркәсіп секторындағы өндіріс индексі 2022 жылғы 103,6% - дан 2023 жылы 100,9% - ға дейін төмендеді, ал тау-кен өндірісі 100,6% - дан 100,4% - ға дейін, ал өңдеу өнеркәсібі мен қарьерлерді қазу 105,6% - дан 103,4% - ға дейін төмендеді. Қызмет көрсету секторының индексі де 104,4% - дан 102,9% - ға дейін төмендеді.

ЖІӨ құрамы бойынша қызметтердің үлесі 2022 жылғы 53,9% - дан 2023 жылы 52,9% - ға дейін төмендеді, алайда тауарлардың өндірісі үлесі 40,3 пайыздан 43,2 пайызға дейін төмендеді. Өнеркәсіптің үлесі 29,59% - дан 29,55% - ға дейін аздап төмендеді.

Абсолюттік мәнде ауыл шаруашылығы, орман шаруашылығы және балық шаруашылығы өнімдерінің көлемі 27% - ға өсіп, 40 848 976,3 млн теңгеге жетті, ал құрылыс өнімдерінің көлемі

15% - ға, өнеркәсіп өнімдерінің көлемі 20,8% - ға өсіп, 30 000 681,8 млн.теңгеге жетті. Ауыл шаруашылығы өндірісінің экономикадағы салыстырмалы түрде төмен үлесі тау-кен, металлургия, мұнай-газ салаларының қарқынды өсуін көрсетеді. Осыған қарамастан, агроөнеркәсіптік кешенді қалпына келтіру жұмыстары жалғасуда.

2023 жылы ауыл шаруашылығы өндірісі 9,1% - ға өсіп, экономиканың жалпы өсімінен 5,0% - ға асып түсті, бұл ауыл шаруашылығының экономикалық кеңеюдің негізгі бағыты ретіндегі әлеуетін көрсетеді. Бұл өсім рекордтық астық жинаумен қамтамасыз етілді, ауыл, орман және балық шаруашылығы өнімдерінің жалпы көлемі 9 521 миллиард теңгеге жетті, бұл өткен жылмен салыстырғанда 9,1 пайызға артық.

Ауыл шаруашылығы өндірісін тұрақты басқаруды және топырақ құнарлығын сақтауды қамтамасыз ету үшін ауыл шаруашылығы алқаптары топырақтарының жағдайын үнемі бақылау қажет. Сонымен қатар, өнеркәсіп субъектілеріне салық салу жүйесін қайта қарау жер ресурстарын ұтымды пайдалануға ықпал ете алады.

Ауыл шаруашылығын дамытудың мемлекеттік бағдарламаларында белгіленген жаңа басымдықтарға қарамастан, сектордың ЖІӨ—дегі үлесі 2023 жылы 5,2% деңгейінде қалды, ауыл шаруашылығының жалпы өнімі 5,4 трлн теңгені құрады, бұл 2019 жылмен салыстырғанда 111,9% - ға өсті (1-2 Кестелер).

Кесте 1.

**Ауыл шаруашылығы өнімдері мен қызметтерінің жалпы шығарылымы ағымдағы бағамен, млн. теңге**

	Ауыл шаруашылығы өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы шығарылымы	оның ішінде:		
		жалпы өсімдік шаруашылығы	жалпы мал шаруашылығы өндірісі	ауыл шаруашылығы қызметтері
2019	4 474 088,1	2 411 486,7	2 050 455,8	12 145,6
2020	5 151 163,0	2 817 660,6	2 319 496,7	14 005,7
2021	6 334 668,8	3 687 310,3	2 637 460,7	9 897,9
2022	7 515 433,5	4 387 236,5	3 116 973,5	11 223,4
2023	9 481 179,8	5 808 259,8	3 658 757,6	14 162,5

Ескерту: [6] Дереккөз негізінде авторлармен құрастырған

Ең маңызды өсу қарқыны өсімдік шаруашылығында байқалады, ол 2019 жылдан бері екі еседен астам өсті. Мал шаруашылығы өндірісі де ұлғайып, 2023 жылы 3 659 млн теңгеге жетті. Алайда, ауылшаруашылық қызметтері жыл сайын әр түрлі көрсеткіштерді көрсетеді, бұл олардың ауылшаруашылық өнімдерінің (қызметтерінің) жалпы көлемінің салыстырмалы түрде аз бөлігін құрайтындығын көрсетеді.

Кесте 2.

**Өңірлер бойынша ауыл шаруашылығы өнімдері мен қызметтерінің жалпы шығарылымы (млн. теңге)**

	2019	2020	2021	2022	2023	2023 /2019, процентпен
Қазақстан Республикасы	4 474 088,1	5 151 163,0	6 334 668,8	7 515 433,5	9 481 179,8	111,9
Абай	-	-	-	-	488 711,3	
Ақмола	406 690,9	487 473,9	672 112,7	740 621,4	1 092 419,6	168,6
Ақтөбе	234 336,4	271 561,8	325 226,2	374 972,5	456 116,1	94,6
Алматы	733 974,3	846 581,4	964 665,8	1 088 280,1	770 616,5	5,0
Атырау	66 878,3	76 686,5	85 571,5	112 945,8	134 799,8	101,6
Шығыс Қазақстан	139 918,3	171 145,1	197 401,7	242 007,1	300 314,3	114,6

Жамбыл	268 224,0	325 748,0	391 371,0	478 134,7	579 027,6	115,9
Жетісу	-	-	-	-	501 911,8	
Қарағанды	277 656,3	334 008,1	383 729,3	493 443,2	480 410,9	73,0
Қостанай	386 655,6	397 828,6	592 478,5	604 597,8	1 020 144,1	163,8
Қызылорда	103 923,7	128 562,1	143 554,0	170 840,0	187 164,1	80,1
Маңғыстау	15 656,4	19 674,2	19 041,4	21 668,3	28 691,5	83,3
Павлодар	228 492,9	236 421,8	302 144,2	428 193,7	517 466,4	126,5
Солтүстік Қазақстан	514 686,8	610 701,3	777 134,7	899 984,5	1 173 602,8	128,0
Түркістан	548 706,9	614 006,3	743 880,5	931 042,9	1 051 648,1	91,7
Ұлытау	-	-	-	-	103 718,4	
Батыс Қазақстан	514 969,8	591 980,4	691 267,4	875 640,5	544 678,3	5,8
Астана қ.	1 051,2	805,3	497,1	503,1	570,1	-45,8
Алматы қ.	6 594,5	6 799,4	7 812,0	8 059,5	5 063,3	-23,2
Шымкент қ.	25 672,0	31 178,7	36 780,7	44 498,2	44 104,9	71,8

Ескерту: [6] Дереккөз негізінде авторлармен құрастырған

2-Кестеге сәйкес ақмола облысында (168,6%), Қостанай облысында (163,8%), Солтүстік Қазақстан облысында (128%), Павлодар облысында (126,5%) ауыл шаруашылығы өнімдерін (қызметтерін) өндірудің айтарлықтай өсуі байқалады. Бұл аймақтар дәстүрлі Түрде Республиканың агроөнеркәсіптік кешені үшін өте маңызды. Керісінше, ең төменгі өсу Қарқыны Алматы облысында (5%), Шығыс Қазақстан облысында (5,8%), Қарағанды облысында (73%) байқалады.

Қазақстан Республикасының аумағындағы 2023 жылдың 1 қаңтардағы жағдай бойынша ауылшаруашылық алқаптардың көлемі 214,3 млн гектарға жетті, сонымен қатар тыңайтылған жер көлемі 30,16 млн гектар, ал жайылымға арналған жер көлемі 179,13 млн гектар, және шабындық 4,89 млн гектар алып жатыр. Негізге ауылшаруашылық дақыюдарына бөленген жер көлемі 3 кестеде келтірілген.

Кесте 3.

### Қазақстан Республикасында негізгі ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігі (2019-2023 жж.), гектарына центнер

	2019	2020	2021	2022	2023	2023 /2019, процентпен
Дәнді дақылдар (оның ішінде күріш) және импульстар	13,5	12,3	12,8	10,4	13,8	2,3
Майлы дақылдар	9,7	9,3	9,5	8,3	9,1	-6,2
Картоп	197,9	203,4	206,7	207,4	205,4	3,8
Ашық ұнтақталған көкөністер	257,3	260,5	265,9	268,0	271,3	5,4
Асқабақ	224,2	234,6	238,8	252,7	255,6	14,0
Қант қызылшасы	305,3	324,5	323,2	275,5	341,4	11,8

Ескерту: [6] Дереккөз негізінде авторлармен құрастырған

Майлы дақылдар өндірісінде қолайсыз жағдай қалыптасты. Мәселен, 2023 жылы 2019 жылмен салыстырғанда жалпы түсім 6,2% - ға төмендеді, ал ең төменгі көрсеткіштер 2022 жылы болды, бұл өнімді жақын және алыс шетелдерге экспорттауға тыйым салумен байланысты.

Республикада ауылшаруашылық өндірісінің әлеуеті жердің құнарлылығының жақсаруына, қоректік заттар мен қарашіріктің көбеюіне, өсімдіктердің өзгеруіне байланысты өсіп келе жатқанын атап өту маңызды.

2023 жылы өсімдік шаруашылығы бойынша бірінші орында Жалпы өнім көлемі 909 326,2 млн.теңгені құрайтын Солтүстік Қазақстан облысы болды; Қостанай облысы-811 647,3 млн.теңге; Қмола облысы-770 299,9 млн.теңге; Және Түркістан облысы-648 470,7 млн.теңге (Кесте 4).

Кесте 4.

**Өңірлер бойынша өсімдік шаруашылығының жалпы өнімі, млн. теңге**

	2019	2020	2021	2022	2023	2023 /2019, процентпен
Қазақстан Республикасы	2 411 486,7	2 817 660,6	3 687 310,3	4 387 236,5	5 808 259,8	140,9
Абай	-	-	-	-	206 438,4	
Ақмола	268 785,9	318 216,3	468 740,5	475 525,0	770 299,9	186,6
Ақтөбе	85 290,6	96 433,8	123 040,1	132 008,1	196 735,8	130,7
Алматы	374 395,9	463 851,2	531 894,2	610 353,1	391 848,6	4,7
Атырау	26 707,4	31 260,1	36 286,8	42 241,8	52 902,8	98,1
Батыс Қазақстан	48 182,4	62 808,3	69 650,8	94 765,2	131 714,4	173,4
Жамбыл	146 745,4	183 485,8	229 015,6	302 261,7	363 509,1	147,7
Жетісу	-	-	-	-	287 985,3	
Қарағанды	121 853,9	130 936,2	167 721,0	217 338,7	254 301,4	108,7
Қостанай	267 236,2	264 020,9	430 972,8	415 585,4	811 647,3	203,7
Қызылорда	62 394,8	80 457,7	89 524,2	108 578,3	117 693,8	88,6
Манғыстау	3 026,4	4 059,5	3 579,7	3 465,0	5 136,4	69,7
Оңтүстік Қазақстан	-	-	-	-	-	
Павлодар	112 203,7	107 776,6	154 089,4	260 633,1	314 082,3	179,9
Солтүстік Қазақстан	366 165,6	450 295,5	598 313,9	679 297,0	909 326,2	148,3
Түркістан	292 648,1	342 209,1	438 023,1	567 578,9	648 470,7	121,6
Ұлытау	-	-	-	-	35 209,7	
Шығыс Қазақстан	221 882,9	265 066,7	325 022,8	454 045,6	288 634,0	30,1
Астана қ.	461,5	390,8	345,4	354,2	412,3	-10,7
Алматы қ.	5 022,9	5 172,5	6 662,9	7 077,6	4 338,8	-13,6
Шымкент қ.	8 483,1	11 219,5	14 426,9	16 127,9	17 572,4	107,1

Ескерту: [6] Дереккөз негізінде авторлармен құрастырған

Жалпы, 2023 жылы дәнді дақылдардың жалпы түсімі 2019 жылмен салыстырғанда елдің ішкі қажеттіліктерін қанағаттандырады және экспорттық әлеуетті қамтамасыз етеді. Алайда, салада өсімдік шаруашылығы әлеуетіне кедергі келтіретін бірнеше проблемалар бар. Бұл мәселелерге тұқымдар мен өнімдерді сақтауға арналған инфрақұрылымның жеткіліксіздігі, импортталған қызылша тұқымдарына тәуелділік, суару жүйелерінің нашарлауы, жаңа технологиялардың жетіспеушілігі және өндірушілер мен қайта өңдеу зауыттары арасындағы интеграция, сондай-ақ төмен инвестициялық тартымдылық жатады. Сонымен қатар, агроөнеркәсіптік кешенді қолдайтын өнеркәсіптік тауарларға бағаның өсуі ауылшаруашылық өнімдері бағасының өсуінен асып түсетін пропорционалды емес баға өсімдік шаруашылығының рентабельділігіне теріс әсер етеді.

Қазақстанда өсімдік шаруашылығын дамытуда табиғи-климаттық жағдайлар да маңызды рөл атқарады, бұл жылыжай шаруашылығын дамытуды қажет ететін маусымдық өндіріс пен сатуға әкеледі.

Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешенінің тағы бір маңызды саласы-мал шаруашылығы. Ұлттық статистика бюросының мәліметтеріне сәйкес, Қазақстанда 2019-2023 жылдар аралығында мал мен құс етінің өсу динамикасы көптеген көрсеткіштер бойынша оң үрдістерді көрсетеді (Кесте

## Қазақстан Республикасындағы 2019-2023 жылдарға арналған мал және құс популяциясының динамикасы.

	2019	2020	2021	2022	2023	2023 /2019, процентпен
Ірі қара мал	7 150,9	7 436,4	7 850,0	8 192,4	8 538,1	19,4
Қой мен ешкі	18 699,1	19 155,7	20 057,6	20 876,8	21 786,0	16,5
Шошқа	798,7	813,3	816,7	776,1	705,0	-11,7
Жылқылар	2 646,5	2 852,3	3 139,8	3 489,8	3 856,0	45,7
Түйе	207,6	216,4	227,7	243,4	259,1	24,8
Құс еті, миллион бас	44,3	45,0	43,3	47,9	49,8	12,4

Ескерту: [6] Дереккөз негізінде авторлармен құрастырған

5-Кестеге сәйкес, 2023 жылдың соңына қарай ірі қара малының саны 19,4% - ға өсіп, 2019 жылмен салыстырғанда 8 538,1 мың басқа жетті. Ешкі мен қойдың саны 16,5% - ға 21 786 мың басқа, жылқы 45,7% - ға 3 856 мың басқа, түйе 24,8% - ға 259,1 мың басқа дейін өсті. Құс популяциясының саны да 12,4% - ға өсіп, 49,8 миллион басқа жетті. Алайда шошқалардың саны 11,7% - ға азайып, 705 000 басқа жетті.

Тірі салмақтағы еттің жалпы көлемі 2023 жылы 15,7% - ға өсіп, 2 166,2 мың тоннаға жетті, ал союдың салмағы 17,1% - ға өсіп, 1 240,6 мың тоннаға жетті. Сүт өндірісі 12% - ға өсіп, 6 368,2 мың тоннаға, жүн өндірісі 6,2% - ға өсіп, 41,6 мың тоннаға жетті. Керісінше, жұмыртқа өндірісі 9,6% - ға, ал каракулдарда 84,9% - ға күрт төмендеді.

Агроөнеркәсіп кешеніндегі шағын және орта кәсіпкерліктің дамымауы бәсекеге қабілетті өнім жасауға және отандық тауар өндірушілердің халықаралық нарыққа шығуына кедергі жасайды.

**Қорытынды.** Осылайша, Қазақстандағы ауыл шаруашылығының дамуын талдау кейбір теңгерімсіздіктер мен бәсекеге қабілеттіліктің төмендігіне қарамастан, саланың айтарлықтай даму әлеуетіне ие екендігін көрсетті. Сонымен бірге, мемлекет жыл сайын осы саланы дамыту үшін қажетті нарықтық жағдайларды жасаса да, «нарықта сұранысқа ие агроөнеркәсіптік кешеннің бәсекеге қабілетті өнімдерін өндіруді» қамтамасыз етуге кедергі келтіретін бірнеше проблемалар бар. Оған қол жеткізу үшін қабылданған қадамдарға сәйкес келмейді. Мемлекеттік қолдаудың қолданыстағы нысандары сала қатысушыларының теңгерімсіздігі мен экономикалық теңсіздігін жеткілікті түрде жоймайды, оның барлық қатысушылар үшін бәсекеге қабілеттілігін қалыптастырады. Саланың оң көрсеткіші шетелдік капиталдың өсіп келе жатқан инвестициялық белсенділігі болып табылады, бұл саланың капиталдың, тауарлар мен қызметтердің еркін қозғалысы үшін жағдай жасайтындығын көрсетеді.

## Литература

1 Нурутдинова Э.М. Факторы повышения эффективности сельскохозяйственного производства // Вектор экономики. -2019. – № 5 (23). – 99 с.

2 Нурымбетов Т.У. Особенности диверсификации сельскохозяйственного производства /Т.У. Нурымбетов // Кластерные инициативы в формировании прогрессивной структуры национальной экономики. Сборник научных трудов 4-й Международной научно-практической конференции. – 2018. – С. 209–212.

3 Кашакова Г.А., Рустембаев Б.Е., Аймурзинов М.С. Индустриализация агропромышленного комплекса Казахстана // Проблемы агрорынка. – 2022. – № 2. – С. 64–70. URL: <https://doi.org/10.46666/2022-2.2708-9991.06>

4 Попов М.В. Производственный менеджмент. Учебное пособие / М.В. Попов / Волгоградский государственный технический университет. – 2016. – 88 с.

5 Прибыткова И.И. Методологические аспекты аграрной структуры сельскохозяйственного производства / И.И. Прибыткова // Статистический анализ социально-экономического развития субъектов РФ. Материалы 5-ой Международной научно-практической конференции.–2018.– С. 256–260.

6 Статистика сельского, лесного и рыбного хозяйства в Республике Казахстан 2023: стат. сб. <https://old.stat.gov.kz/official/industry/14/statistic/7> 14.10.2023.

7 Омарханова Ж.М., Кузнецова А.Р., Сальжанова З.А. и др. Экономический механизм развития

АПК в Казахстане: монография. - 2015. – 312 с.

8 Абенова А.П. Анализ условий развития агропромышленного комплекса в Казахстане // Актуальные исследования. - 2023. – №24 (154). Ч.1. –С. 77-81. URL: <https://apni.ru/article/6497-analiz-usloviy-razvitiya-agropromishlennogo>

9 Макроэкономический обзор РК за 2023. URL: [https://cesec.kz/sites/default/files/files\\_pdf/makro.obzor\\_rk\\_za\\_2023.pdf](https://cesec.kz/sites/default/files/files_pdf/makro.obzor_rk_za_2023.pdf)

10 Sultanova G.T. Analyzing development of agricultural production enterprises // Матер. 3-й междунар. науч.-практ. конф. «Современное конкурентное развитие экономики и общества». - 2017. – С. 174-180.

11 Кекчебаев Е. Жакупова Г. Маркетинговые исследования сельского хозяйства Казахстана. Анализ инвестиционной привлекательности рынка// Институт маркетинговых и социологических исследований Elim. - 2022 г URL: <https://marketingcenter.kz/20/rynok-selskoe-khoziaistvo-kazakhstan.html>

## References

1 Nurutdinova J. Faktory povysheniya jeffektivnosti sel'skohozjajstvennogo proizvodstva// Vektor jekonomiki [[Factors of increasing the efficiency of agricultural production// The vector of the economy]. -2019. – № 5 (23). – 99 s. [In Russian].

2 Nurymbetov T. Osobnosti diversifikacii sel'skohozjajstvennogo proizvodstva /T. Nurymbetov // Klasternye iniciativy v formirovanii progressivnoj struktury nacional'noj jekonomiki. Sbornik nauchnyh trudov 4-j Mezhdunarodnoj nauchno–prakticheskoy konferencii [Features of diversification of agricultural production /T. Nurymbetov // Cluster initiatives in the formation of a progressive structure of the national economy. Collection of scientific papers of the 4th International Scientific and Practical Conference]. – 2018. – S. 209–212. [In Russian].

3 Kashakova G., Rustembaev B., Ajmurzinov M. Industrializacija agropromyshlennogo kompleksa Kazahstana // Problemy agrorynka [Industrialization of the agro-industrial complex of Kazakhstan // Problems of the agro-market]. – 2022. – № 2. – S. 64–70. URL: <https://doi.org/10.46666/2022-2.2708-9991.06> [In Russian].

4 Popov M. Proizvodstvennyj menedzhment. Uchebnoe posobie / M. Popov / Volgogradskij gosudarstvennyj tehničeskij universitet [Production management. Textbook / M. Popov / Volgograd State Technical University.]. – 2016. – 88 s. [In Russian].

5 Pribytkova I. Metodologičeskie aspekty agrarnoj struktury sel'skohozjajstvennogo proizvodstva / I. Pribytkova // Statističeskij analiz social'no-jekonomičeskogo razvitija subektov RF. Materialy 5-oj Mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii [Methodological aspects of the agrarian structure of agricultural production / I. Pribytkova // Statistical analysis of the socio-economic development of the subjects of the Russian Federation. Materials of the 5th International Scientific and Practical Conference]. – 2018. – S. 256–260. [In Russian].

6 Statistika sel'skogo, lesnogo i rybnogo hozjajstva v Respublike Kazahstan 2023: stat. sb. [Statistics of agriculture, forestry and fisheries in the Republic of Kazakhstan 2023: stat. col.]. <https://old.stat.gov.kz/official/industry/14/statistic/7> 14.10.2023. [In Russian].

7 Omarhanova Zh., Kuznecova A., Sal'zhanova Z. i dr. Jekonomičeskij mehanizm razvitija APK v Kazahstane: monografija [The economic mechanism of agro-industrial complex development in Kazakhstan: monograph]. - 2015. – 312 s. [In Russian].

8 Aбенова А. Анализ условий развития агропромышленного комплекса в Казахстане // Aktual'nye issledovanija [Analysis of the conditions for the development of the agro-industrial complex in Kazakhstan // Current research]. 2023. – №24 (154). Ч.1. С. 77-81. URL: <https://apni.ru/article/6497-analiz-usloviy-razvitiya-agropromishlennogo> [In Russian].

9 Makrojekonomičeskij obzor RK za 2023 [Macroeconomic review of the Republic of Kazakhstan for 2023]. URL: [https://cesec.kz/sites/default/files/files\\_pdf/makro.obzor\\_rk\\_za\\_2023.pdf](https://cesec.kz/sites/default/files/files_pdf/makro.obzor_rk_za_2023.pdf) [In Russian].

10 Sultanova G. Analyzing development of agricultural production enterprises // Mater. 3-j mezhdunar. nauch.-prakt. konf. «Sovremennoe konkurentnoe razvitie jekonomiki i obshhestva» [Analyzing development of agricultural production enterprises// Mater. 3rd International Scientific and Practical Conference "Modern competitive development of the economy and society"]. 2017. – S. 174-180. [In Russian].

11 Kекчебаев Е. Zhakupova G. Marketingovyje issledovanija sel'skogo hozjajstva Kazahstana. Analiz investicionnoj privlekatel'nosti rynka// Institut marketingovyh i sociologičeskikh issledovanij Elim [Marketing research of agriculture in Kazakhstan. Analysis of the investment attractiveness of the market// Institute of Marketing and Sociological Research Elim]. - 2022. URL: <https://marketingcenter.kz/20/rynok-selskoe-khoziaistvo-kazakhstan.html> [In Russian].

Рахисева А.Б., Искакова М.С., Асилев Б.Ө., Саймағамбетова Г.А.

## СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

### Аннотация

Статья представляет собой исследование, посвященное анализу текущего состояния и перспектив развития аграрного сектора Казахстана. В контексте современных рыночных условий авторы обращают внимание на проблемы, связанные с технологическим оснащением и качеством продукции, которые могут препятствовать эффективной конкуренции на рынке.

В статье также подчеркивается важность разработки системы управления с учетом рыночного спроса и оценки влияния реформ на социально-экономическую эффективность агропромышленного производства. Авторы предлагают рациональные пути повышения эффективности управления сельскохозяйственным производством, что имеет стратегическое значение для развития аграрного сектора страны.

В статье анализируется и оценивается развитие сельскохозяйственного производства в Республике Казахстан. Во вступительной части подчеркивается важность сельскохозяйственного сектора в современных рыночных условиях и определяются проблемы, с которыми сталкиваются производители в плане качества и конкурентоспособности своей продукции. В статье рассматриваются вопросы повышения эффективности управления аграрным сектором, включая развитие рыночной системы управления, анализ влияния реформ на социально-экономическую эффективность производства, структурные изменения в агропромышленном секторе, а также роль государственной аграрной политики и эффективного управления на сельскохозяйственных предприятиях.

Цель статьи заключается в выявлении дисбаланса повышения эффективности государственной поддержки развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан.

При проведении исследования использованы методы статистического анализа, сравнительного анализа и обобщения.

Результаты – проведен анализ и оценка современного состояния развития агропромышленного комплекса.

Выводы: существующие формы поддержки государственной поддержки недостаточно устраняют дисбалансы и экономическое неравенство участников отрасли, формируют ее конкурентоспособность для всех участников.

Rakhisheva A., Iskakova M., Asilov B., Saimagambetova G.

## THE CURRENT STATE OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCTION IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

### Annotation

The article is an examination of the present condition and future possibilities for the growth of Kazakhstan's agricultural sector. In the context of modern market conditions, the authors draw attention to problems associated with technological equipment and product quality, which may hinder effective competition in the market.

The article also emphasizes the importance of developing a management system taking into account market demand and assessing the impact of reforms on the socio-economic efficiency of agricultural production. The authors suggest effective strategies for enhancing the management efficiency of agricultural production, which is crucial for the growth of the country's agricultural sector.

The article assesses and examines the progression of agricultural production in the Republic of Kazakhstan. The introduction highlights the importance of the agricultural sector in today's market conditions and identifies the challenges that producers face in terms of the quality and competitiveness of their products. The article discusses issues of increasing the efficiency of management of the agricultural sector, including the development of a market management system, analysis of the impact of reforms on the socio-economic efficiency of production, structural changes in the agricultural sector, as well as the role of state agricultural policy and effective management in agricultural enterprises.

The article aims to pinpoint the disparities in enhancing the efficiency of state support for the development of Kazakhstan's agro-industrial complex. The study utilized statistical analysis, comparative analysis, and generalization methods. The results include an analysis and evaluation of the current state of the agro-industrial complex's development.

Conclusions: existing forms of government support do not sufficiently eliminate imbalances and economic inequality among industry participants and shape its competitiveness for all participants.